

PREMIUM E-JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Yıl / Year	: 2022	Makale Geliş / Received	: 02.11.2022
Cilt / Volume	: 6	Yayınlama / Published	: 31.12.2022
Sayı / Issue	: 25	Article Type/Makale Türü	: Araştırma Makalesi / Research Article
ss / pp	: 489-498		http://dx.doi.org/10.37242/pejoss.4264

Doç. Dr. Filiz KALYON

<https://orcid.org/0000-0001-7523-4168>

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fak., TDED Bölümü, Ankara / TÜRKİYE

SON DÖNEMİN, DİVAN ŞİİRİNE MUKARİB BİR ŞAİRİ: İBRAHİM SABRİ¹ A POET OF THE LAST PERIOD, SUCCESSFUL IN DIVAN POETRY: İBRAHİM SABRİ

Prof. Dr. Abdülaziz Awadallah²'ın aziz hâtırasına...

في ذكرى الأستاذ الدكتور عبدالعزيز عوض الله ....

ÖZET

İbrahim Sabri Bey, Osmanlı Devleti'nin sona yaklaşmakta olduğu bir devrede doğmuş, devletin son dönemlerini yaşamış bir şairdir. Âlim bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmesi iyi bir eğitimden geçmesine vesile olmuştur. Gerek aldığı eğitim gerekse yeteneği onun şiirdeki muvaffakiyetinin bir vesilesi olmuştur. Kendi döneminin ağır şartlarını ailesiyle birlikte göğüslemiş olan şairin, erken gençlik yıllarında başlayan sürgün hayatı Mısır'da devam etmiştir. Mısır'da iken kaleme aldığı şiirlerini Mısır Dâneleri adı altında toplayan şairin bu eserinde kullandığı dil ve üslup divan şiirine yakın bir hususiyet taşımaktadır. Şairin şiirlerinde kullanılan Arapça, Farsça terkipler kadar onun divan şiiri mazmunlarını kullanmadaki başarısı da kayda değerdir. Mısır Dâneleri adlı eserini divan usulüyle tertip etmiş olan şair şiirlerinde kullandığı edebi sanatlar bakımından da divan şiirinin takipçisi vasfını taşıdığı söylenebilir. İbrahim Sabri'nin yaşadığı çağ göz önünde bulundurulduğunda divan şiirinin geçiş dönemi olan bu yüzyılın o dönem şairleri üzerinde etkisinin devam ettiği görülmektedir. İbrahim Sabri gerek yaşadığı yüzyılın umumi hususiyetleri sebebiyle gerekse aldığı tedrisatla devrin divan şiirinden etkilenen bir şairi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, İbrahim Sabri Bey'in eserindeki divan şiiri ile paralellik arz eden hususlar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İbrahim Sabri, divan şiiri, Mısır Dâneleri.

ABSTRACT

Mr. İbrahim Sabri is a poet who was born in a period when the Ottoman Empire was nearing the end and lived the last periods of the state. Born as the son of a scholar father, he had a good education. Both his education and his talent have been a means of his success in poetry. The exile life of the poet, who had faced the harsh conditions of his time with his family, continued in Egypt, which started in his early youth. The language and style used by the poet, who collected his poems under the name of Egyptian Dâneleri while he was in Egypt, is close to the divan poetry. The poet's success in using divan poetry mazmuns as well as the Arabic and Persian compositions used in his poems is noteworthy. It can be said that the poet, who has arranged his work called "Egyptian Dâneleri" in divan style, is a follower of divan poetry in terms of the literary arts he uses in his poems. Considering the era in which İbrahim Sabri lived, it is seen that this century, which is the transition period of divan poetry, continues to have an impact on the poets of that period. İbrahim Sabri appears before us as a poet who was influenced by the divan poetry of the period, both due to the general characteristics of the century he lived in and the education he received. In this study, the issues that are parallel to the divan poetry in İbrahim Sabri Bey's work will be emphasized.

Keywords: İbrahim Sabri, divan poetry, Mısır Dâneleri.

¹ Bu çalışmanın ortaya çıkmasında istifade edilip bazı kısımlarının iktibas edildiği eser için bkz. İhsanoğlu Ekmeleddin, Kalyon Abuzer, Kalyon Filiz, Sürgünde Unutulan Türk Şairi İbrahim Sabri, Mısır Dâneleri'nden Seçmeler, Kabalcı Yay. İstanbul, 2021

² Mısırlı Türkolog, El-Ezher Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü eski başkanlarından. 26 Aralık 2022'de dâr-ı bekâya irtihal etti

1. GİRİŞ

Divan şiiri, yüzyıllar boyu gücünü sürdürmüş ve edebiyata birçok nazım şekli ile hitap etmiş bir geleneği temsil etmektedir. Bu kültür içerisinde yetişen şairler sözün büyüsunü hissettikleri gibi, okuyucuya da bu büyüsunün tesirini en iyi şekilde aksettiren kişilerdir. Divan şiirinin gerek edebi sanatlar bakımından gerekse kullanılan vezinler sebebiyle zor bir sanat olduğu kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu sanatı icra eden sanatçılar da kıvrak zekâyâ sahip ve kelimelerle oynama kabiliyeti olan kimselerdir. Divan şiirinin her dönemi kendi içinde birbirlerinden değerli şairler barındırmıştır. Bu şairler yaşadıkları ortamın ve devrin havasını soludukları gibi bu havayı okuyucuya da hissettirme çabası içerisine girmişlerdir. Her dönemin zorluğu ya da getirdiği mesuliyet aslında şairin omuzlarına yüklenmiş bir yükür. Şair o devri en iyi şekilde kendine has kelimelerle yansıttığı sürece kendini ve devrini en iyi yansıtan şair olur.

Bu hususiyetleri farklı dönemlerde taşıyan şairler kendi özel hayatlarını şiirlerine yansıttıkları gibi, eserlerinde devrin siyasi, kültürel, sosyal farklılıklarını da ele almışlardır.

Divan şiirinin her dönemi kendine has farklılıklar arz eder. Özellikle son dönem divan şiiri, gerek toplumdaki dağılma, gerekse şiirin farklı bir mecraya kayması açısından özel bir yere sahiptir. Bu dönemde yaşamış olan şairler dönemi en iyi şekilde aksettiren şiirler kaleme almışlardır. Örneğin Nedim, Lâle devrinin şaşaasını anlatırken, Şeyh Gâlib, dönemin girift yapısını “Sebk-i Hindi” akımını yansıtmakla izah etmiştir.

Yeni şiire yönelen birçok şair ister istemez eski gelenekten kendini kurtaramamış ve divan şiiri hususiyetleri taşıyan şiirler yazmaya devam etmişlerdir. Bu şairlerinden biri de İbrahim Sabri’dir. Hayatı, bir ömür gurbette ve sıkıntılarla geçmiş olan İbrahim Sabri, şiirlerinin kahir ekseriyetini Mısır’da kaleme aldığı için eserini Mısır Dâneleri olarak isimlendirmiştir. Şunu da belirtmekte fayda var ki İbrahim Sabri Bey, Mısır’a erken yaşlardan itibaren edindiği kültürel birikimi ile gelmiştir. Bundan dolayıdır ki İbrahim Sabri’nin Mısır’da varlığını devam ettiren Osmanlı kültürel yapısına önemli katkıların olduğu da söylenebilir. Ülkede devam eden Osmanlı kültürel varlığı, İbrahim Sabri Bey öncesinden de Osmanlı Türkçesiyle eserler veren şairlerini yetiştirmiştir. Ekseriyeti hanım olan bu şairlerin bazı eserleri Türkiye’de neşredilmiştir.³

Mısır’daki kültürel varlığımızın ehemmiyetli bir kısmını da ülkenin değişik kütüphanelerinde bulunup sayıları binlerle ifade edilen Türkçe yazma ve matbu eserler teşkil etmektedir.⁴ Mısır’daki binlerce ciltlik Türkçe yazma eserlerin gün yüzüne çıkarılarak araştırmacıların istifadesine sunulabilmesi düşüncesinden hareketle Mısır’la alakalı hemen hemen tüm neşriyatımızda konuyu gündeme getirme yoluna gitmekteyiz.

Mısır’da hâkimiyet kuran Osmanlılar ve diğer Türk unsurlarıyla alakalı teferruatlı bilgiler verip bu unsurların ülkedeki kültürel ve tarihi varlıklarıyla alakalı bilinmezliklerini ortaya çıkaran mühim bir eser, Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından *Mısır’da Türkler ve Kültürel Mirasları* ismiyle kaleme alınmıştır.⁵

Mısır’ın bu şekilde gelişim gösteren bir edebiyat ortamında şiirlerini kaleme almaya devam etmekte olan İbrahim Sabri, şiirlerinin muhtevasını ve yazılış sebebini “Anneme” isimli şiirinin devamında şöyle açıklamaktadır:

³ Söz konusu şairlerin Türkiye’de neşredilen eserleri için bkz. Semra Tunç, Kahire Sarayında Bir Hanım Şair, Çeşm-i Âfet ve Divanı (Konya: Palet Yay., 2012); Filiz Kalyon, Divan Şiirinin Nil’de Açan Çiçeği Gülperi Hanım ve Güldeste-i Hâtrât Ankara: Akçağ Yay. 2014; Abuzer Kalyon, Divan Şiirinin Nil’deki Sesi Ayşe Teymürî Divânı, Ankara: Akçağ Yay. 2013

⁴ Mısır Kütüphanelerindeki Türkçe dilli eserlerle alakalı bazı neşriyat için bkz. İhsanoğlu, E., Aynur, H. (2003). Yazmadan Basmaya Geçiş, Osmanlı Basma Kitap Geleneğinin Doğuşu, (1729-1848), İstanbul: Osmanlı Araştırmaları XXII, Prof. Dr. Nejat Göyünç’e Armağan I, s. 219-255.; Abuzer Kalyon, Filiz Kalyon. Mısır’daki Türkçe El Yazmaları Hakkında Görüşler. International Journal Of Languages’ And Education, 3 (1-10) Germany, 2015; Abuzer Kalyon, “Mısır’daki Türkçe Yazma Eserlerin Durumu ve Bunları Gün Işığına Çıkaran Şahsiyetler”, İlim ve İrfan Yolun Bir Hezarfen: Ekmeleddin İhsanoğlu’na Armağan, İstanbul, 2021, s. 357.; Altan Çetin, Mısır Milli Kütüphanesi ve Buradaki Türkçe Yazma/Basma Eserlere Dair, Kitaplar İle Geçen Bir Ömür Mustafa Vedat Sönmez’e Armağan Kitap ve Kütüphane, Efeakademi Yay. İst. 2021, s. 240-249.; Abuzer Kalyon-Filiz Kalyon, “Kutadgu Bilig’in Kahire Nüshası ve Mısır Milli Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazma Eserlerin Mahiyetleri”, Yazılışının 950. Yılı Anısına Uluslararası Kutadgu Bilig ve Türk Dünyası Sempozyumu, 3-5 Ekim 2019 Ankara/Türkiye, Sempozyum Bildiri Kitabı, s. 127-143; Fatih Okumuş, Mısır El-Ezher Şeyhliği Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 44, Winter-2019, p. (160-186); F. Ramazan Süer, Mısır Milli Kütüphanesinde (Dârü’l-Kütübi’l-Kavmiyye) Bulunan Edebiyat İle İlgili Türkçe El Yazmaları, TİTSAD Yıl: 4, Sayı: 13, Eylül 2017, s. 590-698

⁵ Bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Mısır’da Türkler ve Kültürel Mirasları, İRCİCA Yay. İst. 2006

Bu şiirler gurbette geçen ömrümün mahsulüdür. Şairlik için söylenmemişler, belki ifade ettikleri münasebetlerde duyduğum heyecanla dile gelmişler, yani onlar beni şairce intak etmişlerdir. Manzumelerden her birinin zarfıyla, zamanıyla pek sıkı alakalar vardır. Bunlar yarım asır gurbetlerde yanan hislerimin külleri üzerinde kalmış, kalbimin izleridir (İhsanoğlu vd. 2021:58).

Şairin yukarıda kullanmış olduğu “gurbetlerde yanan hislerim” ifadesi onun henüz çocukluktan itibaren ne denli zorlu bir hayat yolculuğu geçirmiş olduğunun temsili niteliğindedir. İbrahim Sabri, babasının ilmî ve siyasi yönü sebebiyle Mısır’da yaşadığı yıllarda birçok ilmî sohbete katılmış ve değerli şahsiyetlerin dinleyicileri arasında yer almıştır. Bu sohbetler onun fikri hayatının olgunlaşması ve zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Şairin hayatından akseden bu tesirlere de rastladığımız şiirlerin asıl ana temasını, gurbete çıkış sebebi ve dışarıdan yurda bakış oluşturmaktadır. Şair “Tarihin Huzurunda” adlı şiirinde;

Batsa devlet, kimin umurunda?...

İşte ancak senin huzurunda

Kâbil-i ru’yet olduğundandır

Ki bu elvâhdan satır-be-satır

Bütün eş’ar-ı pür-figânımı ben

Nâr-ı kalbimle Hakk’a tevcihen

Nakl-i hâl eylemek için yazdım...

Yoksa ben böyle şâir olmazdım (İhsanoğlu vd. 2021:58-59).

İbrahim Sabri, âdeta bu mısralar aracılığıyla niçin şair olduğu düşüncesini haykırmaktadır. Ona göre içinde buldukların vaziyetin, iç yangınlarının şiir şeklindeki haykırıışlarının bilinmesi gerekmektedir.

İbrahim Sabri, bu eserin, vicdanının inlemesinden doğan şiirlerden oluştuğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Bu şiirler ki eserdir bilmem

Daha kaç sâl mukayyed ebkem

Kalacak nâle-i vicdânımdan,

Neşredilmezse, rakîbin meydân,

Alan efkârına, bundan ancak

Bir nesil sonra mülâkî olacak (İhsanoğlu vd. 2021:139).

Şair Mısır Dâneleri’ni Türkçe yazma sebebini yine aynı başlıklı şiirde şöyle açıklamıştır:

Vatanın hâkine düşmezse bile

Başka iklimlerin, Türkçe dile

Mâlik ehlindeki isti’dâda

Göre bir hars ediniz gurbetde,

Şiire nâçiz filiz vermek için,

Şu beş on dâne yi serptim elimin,

Gücümün yetdiği nisbette, uzak,

Bakın âfâka, ne mahsûl olacak,

Bu çorak yerde, sa’yden ne kalır?...

Onu, tarih-i ‘iber yazmalıdır... (İhsanoğlu vd. 2021:59-60).

2. İBRAHİM SABRİ’NİN ŞİİRLERİNDE DİVAN ŞİİRİ ÇİZGİSİ

Şiirlerinde aruz veznini başarılı bir şekilde icra eden İbrahim Sabri’nin üslûp olarak divan şiirinin son dönem şairlerine yakın olduğunu söyleyebiliriz.

İbrahim Sabri şiirlerinde Osmanlı Türkçesinin söz varlığını ahenkli ve başarılı bir şekilde uygulamıştır. İbrahim Sabri’nin bu tarzının şiirlerine farklı bir hususiyet ve selaset kattığını söyleyebiliriz. Şair, Osmanlı Türkçesinin zenginliğini de şiirlerinde gözler önüne sermiştir. Dil ve ahenk unsurları bakımından son dönem divan edebiyatına yakın bir çizgide duran şairin bu yakınlığı şiirlerinde güçlü bir şekilde tesirini göstermektedir.

İbrahim Sabri’nin divan şiiri ile olan münasebeti şiir kitabı “Mısır Dâneleri”ni tertip ederken de kendini göstermektedir. Bu kitabı divan usulüyle sıralayan şair Allah’ın varlığı ve birliğini övdüğü “Tevhid” adlı şiirini aruzun “mef’ û lü / fâ i lâ tü / mef’ û lü / fâ i lâ tü” kalıbıyla kaleme almıştır. Bu şiir şöyle başlamaktadır:

Tevhid

Kalbimde bir cemâlin aşkıyla bî-karârım,

Yoktur o hüsn, içinde, hubân dolar civârım...

Mutlak misâli hüsnün, mümkün değil ki olsun:

Dünyada bir melâhat, mevzu’-ı ihtiyârım (İhsanoğlu vd. 2021:142).

İbrahim Sabri kitabında tevhitte sonra tıpkı divan tertibinde olduğu gibi Peygamber Efendimize olan sevgi ve hürmetini anlattığı bir na’ta yer vermiştir. Aruzun mef’û lü/fâilâtü/mef’ûlü/fâilâtü kalıbıyla yazılmış olan ve “Peygamberimiz” başlığını taşıyan şiirin bir bölümü şöyledir:

Sen, Ahmed ü Muhammed, Mahmûd u Mustafâ’sın,

Hadd-i nâ-şinas hubbu, çok görme kalb-i zâra.

Hicretle geçti ömrüm, şehrah-ı sünnetinde,

Döndüm cidâl içinde bir cism-i bî-karâra.

Ravza-i mutahharındı, en son melâz-ı İslâm,

Gurbet yolunda hicret, lâyıkdı ihtiyâra (İhsanoğlu vd. 2021:146).

İbrahim Sabri divan şiirinin nazım şekillerini kullanmada ve bu nazım şekillerinin en iyi örneklerini takip etmede de başarılıdır.

Mesela Peygamber Efendimiz için yazdığı “Bâb-ı Mustafa’da” adlı şiirinde kullandığı,

Makâm-ı Ahmed ü Mahmûd u müctebâdır bu,

Türâb-ı hubb-ı Hüdâ çeşme tûtiyâdır bu

Götür de kalbimi şerh eyle dâğ dâğ kalem,

Cidâra bağla ki bir parçacak şifâdır bu

İçinde hâk ile eflâk birleşiyor mutlak,

Makarr-ı sâhib-i mi’râc olan binâdır bu,

Eder bekâyâ delâlet, kalıp fenâ-gâhda

Hazîre-i sebep-i halk-ı mâsivâdır bu

Öpüp de hâki cebîn-sây, uzat tazarru’umu,

Harîm-i şâh-ı rüsûl, bâb-ı Mustafâ’dır bu (İhsanoğlu vd. 2021:147).

ifadeleri, divan şairi Nâbî’nin,

Sakin terk-i edebden kûy-ı Mahbûb-ı Hudâ’dur bu

Nazargâh-ı İlâhî’dir makâm-ı Mustafâ’dur bu

Felekde mâh-ı nev Bâbu's-selâm'ın sîneçâkîdür
Bunun kandîlî Cevzâ matla-ı nûr u ziyâdur bu
Habîb-i Kibriyâ'nın hâbgâhıdur fazîletde
Tefevvuk kerde-i arş-ı cenâb-ı Kibriyâ'dur bu
Bu hâkin pertevinden oldu deycûr-ı adem zâil
Amâdan açdı mevcûdât çeşmin tûtüyâdur bu
Mürâ'ât-ı edeb şartıyla gir Nâbî bu dergâha
Metâf-ı kudsiyândır bûsegâh-ı enbiyâdır bu (Bilkan, 1997).

İfadeleriyle bilinen meşhur na'tına nazire niteliğindedir.⁶

Şair, "Leylâ" isimli şiirinde divan edebiyatının en önemli mazmunlarından biri olan Leylâ ile Mecnûn kıssasına değinmiş ve bu mazmunun edebiyatımızdaki yerini şu mısralarla ifade etmiştir:

Eski her beste: Gazel, şarkı... Birer Leylâ'nın
Der-i iffetleri kurbundaki üftâdelerin,
Yalvaran dilleri hâlinde recûletle, hazîn.
Sesle, söylenmiş elemlerdir, ümitsiz, bed-bîn...
Bizde Leylâ ile Mecnûn: Edebiyyâtımızın
Nâmı, âşıklara reşk-âver olan kıssasıdır
Fahr eder Türk, bu hemen Hakk'a kadar pervâzın,
Aşka konmuş mesel olmuş, ebedî hissesidir (İhsanoğlu vd. 2021:281).

İbrahim Sabri, şiirlerindeki teşbihlerde de zaman zaman divan edebiyatı unsurlarını kullanmaktadır. Şairin, *göl - bülbül, sâkî - bâde, mest - âb-ı hayat* gibi divan edebiyatının mazmunları içinde yer alan tabirleri kullandığı bazı şiirleri buna misal teşkil etmektedir. Bu şiirlerden biri de "Ümmügülsüm" başlığını taşımaktadır. Şiirde şair Mısır'ın en tanınmış hanendesi olan meşhur Ümmügülsüm'ün sesini şu şekilde tavsif etmiştir:

Fezâların, geliyor aksi, mâverâsından,
Sanır, nevâsını hayretle dinleyip insan.
Bu ses, behiştde bülbül okur gibi okuyor,
İçinde gül suyu, anber ve miskler kokuyor...
Pür-inkisâr, sebûdan akar gibi sahbâ
Taşar enîn ile, fağfûr ke's, sanki: Semâ.
Okur da, sihr sunar lebleriyle sâkîsi,
Cihân hamûş kalır sonra, mest-i bâde gibi...
Bu bir içim su ki, cârî içinde âb-ı hayât,
Dökülse, üstüne bir damla, hisseder emvât.
Bu ses, değer bir ipek mendilin temâsiyle,
Nevâzeşiyle, muattar bir el içinde, dile
Gelen asıl temâsiyle... Kim bilir ne kadar
Yanık gönül, onun üstünde inleyip ağlar (İhsanoğlu vd. 2021: 275-276).

⁶ Üç yazarlı kitabımızın (Sürgünde Unutulan Türk Şairi İbrahim Sabri Mısır Dâneleri'nden Seçmeler, İstanbul: 2021, Kabcacı Yay.) 60-61. sayfalarında yer verdiğimiz "İbrahim Sabri'nin yukarıdaki ifadelerinin Nâbî'nin şiirine nazire niteliğinde olduğu hakkındaki şahsi tespitimizden hareketle bir makale yayımlanmıştır. Bkz. Dr. Öğr. Üyesi Hatice Özdil, Yüksek Lisans Öğrencisi Ebru Erat, Nâbî'nin "Bu" Redifli Na'tına İbrahim Sabri Efendi'nin Nazîresi, HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature] Yıl 8, SAYI 17, GÜZ 2022.

Yukarıdaki şiirde de görüldüğü gibi İbrahim Sabri, teşbih sanatında divan edebiyatı unsurlarından faydalanmış bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sanatın kullanımı şairin şiirlerinde çokça görülen bir tekniktir. Şair, “Zaman” adlı şiirinde yine teşbih sanatından şu şekilde faydalanmıştır:

Zaman, vücûda müvâzî, adem mesâfesidir,
Zaman, geçen, gelecek fikrinin hurâfesidir.
Mekânı nerde zamanın, nasıl mürûr ediyor?

Ömür, onunla berâber nasıl geçip gidiyor? (İhsanoğlu vd. 2021: 286).

İbrahim Sabri'nin Türk edebiyatı hakkında Arapça kaleme aldığı makaleler kendisinin Arapçadaki birikimini ortaya koymaktadır.

İbrahim Sabri, Arapça dışında Fransızca, Romence ve Farsçaya da hâkimdir. Mısır Dâneleri'nde yer alan meşhur Fransız şairlerinden yaptığı tercümelemler onun Fransızcaya vâkıf olduğunu belgelemektedir. Yaptığı bu tercümeleri nazma dökmesi de apayrı bir kabiliyettir. Osmanlı şiir geleneğinde *elsine-i selâse* olarak tabir edilen üç dilde şiir yazabilme yeteneğine sahip olan şairin bu kabiliyeti, öğrencileri için yazdığı bazı şiirlerinde şu şekilde görülmektedir:

“Meydân” İsimli tâlibenin (kız öğrenci) defterine

جبلت علي خلق زكي لك الميدان
لك فيه آيات من العلم والعرقان
ولكن - حذار - أن تكوني قد ألقيت
أمر أنوثتك - في الوقت نفسه - في النسيان

Cübilti alâ hulkin zekiyyin, leki'l-Meydân,

Leki fihi âyâtün, mine'l-ilmî ve'l-irfân...

Ve lâkin - hazâre - en tekûni kad ülkbti

Emre ünûseti ki - fi'l-vakti nefsehü - fi'n-nisyân (İhsanoğlu vd. 2021: 348).

(Güzel ahlakla yaratıldın, Meydân

Senin İlim ve irfanda ayetin/nişanın var

Ama aynı zamanda sakın kadınlığını unutma)

Bir tâlibenin bayram tebriğine

على كل فضل من مكارم زينب
لتقديم منتي بذوق مهذب،
إلى اسمها وجهت حورية الشعر
وقلت: لها شكري.. خذيه وأذهبي،

Alâ külli fazlin min mekârime Zeyneb

Li-takdîmi minnetî bî-zevkin mühezzebin

İla ismihâ veccehtü hûriyete's-ş-şiri

Vekultü lehâ: Şükri... Huzîhi ve'zhebî (İhsanoğlu vd. 2021: 349).

(Zeynep'in kerametlerinden artanlar,

Minnetimi nazik bir zevkle sunmak için,

Onun adına bir şiir perisi yönlendirdim

Ve dedim ki: Ona teşekkürler... Al ve git)

Yine bir tâlibenin hâtıra defterine

إذا سألوني عن أمر (نوال)،
...أقول: لكل مقام مقال
فتاة في (الأداب) جوهره،
عظيمة الأقدار بنت حلال،

Îzâ se'elüni: an emrin (Nevâl),
Ekûlü: Li-küllü makâmin makâl...
Fetâtün fi'l (âdâbi) cevheretün,
Azîmetü'l- akdâr, bintü Hallâl (İhsanoğlu vd. 2021: 350).

*(Neval hakkında bana sorsalar
Diyeceğim şu ki: her makamın özel sözleri vardır...
Şöyle bir kız ki Edepte mücevherdir,
Asıllı ve harika bir kızdır)*

Şairin Farsçaya olan hâkimiyetini ise şu şiirle örneklendirmek mümkündür:

Hicret-i Dövvöm
كي نهايت بذر خواهد شد
..أين تحمل كداز حالت ما؟
دعوى ميهني كه يك بوده ست،
دو شد، از مصر بعد هجرت ما

Key nihâyet-pezîr hâhed şod
În tahammül-güdâz hâleti - mâ?...
Da'vî - i mihenî ki yek - bûdest,
Dû şod, ez Mısır ba'de hicret-i ma (İhsanoğlu vd. 2021: 351).

*(Daha ne zamana kadar sürecek,
Bu tahammülü zor halimiz
Vatan davası tek idi
Mısır'a hicretten sonra iki oldu)*

İbrahim Sabri Osmanlı kültürünün bir gereği olan ve divan şiiri dâhilindeki birçok şair tarafından kullanılan tarih düşürme geleneğini de uygulayan bir şairdir.

Şair, yakın dostu olan İhsan Efendi'nin⁷ vefatına düşürdüğü tarihte onun emsali bulunmayan bir üstad olduğunu şu ifadelerle belirtmektedir:

Medfûn bu yerde, zâir,
Bir muğterib muhâcir.
(İhsan Efendi) nâmı,
Şer'-i mübînde nihrîr
Türkoğlu Türk bir üstad,
Emsâli, şimdi nâdir

⁷ Yozgatlı İhsan Efendi olarak bilinen Mehmed İhsan Efendi, Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun babasıdır. Hakkında teferruatlı bilgi için bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, *Yozgatlı İhsan Efendi: Kaybolan Dünyadan Nurlu Bir Sima*, Doğan Kitap Yay. İst. 2018

Rıhletle nâ-be mevsim

Bir ibret etti takrîr

(Bir bir) çıkıp, esfele

Târîhi oldu sâdır:

(Rahmâna göçtü İhsân)

(Cennettedir mücâvir) [Kahire, 1383-2 = 1381 = 1961] (İhsanoğlu vd. 2021: 400).

Yukarıdaki manzume, İbrahim Sabri'nin, babası Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin Kahire'deki kabrinin hemen yanında bulunan İhsan Efendi'nin mezar taşına, bizzat şair tarafından yazılmıştır.

İbrahim Sabri şiirlerinde divan şiirinin muhteva, şekil, vezin gibi unsurlarını sıkça kullanan bir şairdir. Örneğin şairin, “feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün” vezniyle yazdığı “Mavi yakutlar” adlı şiiri divan edebiyatının birçok hususiyetini taşımaktadır. Şiir şöyle başlar:

Yaşatır rûha bakarken bir ılık yaz gecesi,

O güzel gözlerin üstündeki kirpik peçesi, (İhsanoğlu vd. 2021: 178).

Şair divan şiirinin önemli mazmunlarından olan kirpiği *bikr-i ma'na* anlayışıyla peçeye benzetmiştir.

Arap harfli metinde bu isimle geçen şiir, İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal'ın İbrahim Sabri'yi anlattığı maddede şiirlerinden verilen örnekte “Şark Güzeli” ismiyle geçmektedir.⁸ Bu bilgiden hareketle bahsi geçen güzelin bir Arap güzeli olduğu ve peçe kullandığı düşünülebilir. Şairin bu durumu teşbih ve tevriye kullanarak veriyor olması onun divan şiirine olan hâkimiyetini göstermektedir.

Sevgilinin yüzünün, parlaklığı ve etrafa ışık saçması hasebiyle mehtaba benzetilmesi divan şiirinin alışlagelmiş bir özelliğidir. İbrahim Sabri divan şiirine has bu hususiyeti şiirin devamında şöyle kullanmıştır:

Dökülür nûruna hüsnün, koyu bir gâzel gibi,

Zanneder: Bulut altında –bakan- mehtâbı...

Divan şiirinde kullanılan çiçekler çeşitli özellikleriyle sevgilinin güzelliğini vasıflandırmak için kullanılan unsurlardır. Bunlardan yasemin, kokusu itibarıyla sevgilinin saçını ve bazen de tenini teşbih etmek için kullanılır. Lâle ise gerek rengi gerekse içindeki siyahlık sebebiyle bazen âşığın yaralı kalbine, kimi zaman da sevgilinin gamzesine teşbih edilir. Sümbül ise özellikle kıvrımları sebebiyle sevgilinin saçları olarak düşünülür. İbrahim Sabri, şiirinin devamındaki bir beytinde divan şiirine ait bu güzellik unsurlarını sevgilinin gamzesinin güzelliğini ve seyredene verdiği derinlik duygusunu anlatmak için kullanmıştır:

Yâsemin, lâle ve sünbül... Bütün elvân-ı bahâr,

Taşıyor, gamzelerin daldığı eb'âda kadar

Divan şiirinin en önemli unsurlarından olan göz, gerek rengiyle, gerekse âşığın üzerinde bıraktığı tesirle yüzyıllar boyu şairler tarafından kullanılan bir mazmun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle siyah renkli göz, divan şiirinin vazgeçilmezlerindedir. Gözlerin renk olarak geceye benzetilmesi, derinlik, karanlık, kaybolma hissi gibi birçok duyguyu çağrıştırmaya sebebiyledir. İbrahim Sabri bu mazmunu şiirin devamında akşamın karanlığına teşbih ederek şu şekilde kullanmıştır:

Akşamın ufkuna benzer koyu, dalgın, esmer,

İri kirpiklerin altındaki baygın yerler.

Gözün âşığın üzerinde bıraktığı tesir ve sevgilinin bakışlarının âşığın aklını nasıl karıştırdığı ise bir diğer beyitte şöyle yer almaktadır:

Göz mü, mehtâb mı, cevherle ipekler mi, neler?

Âb-ı cârî mi, çiçekler mi derûnunda meğer?

⁸ Bkz. İnal Mahmut Kemal, Son Asır Türk Şairleri, AKM Yay. Ankara, 2013, s.2619

Divan şiirinde yüz unsurlarının gökyüzü unsurlarıyla karşılaştırılması alışlagelmiş bir durumdur. Şair kimi zaman sevgilinin yüzünü mehtaba, ufkun kızılığını onun dudağına, yanağının parlaklığını ise güneşin hararetine teşbih eder. İbrahim Sabri şiirin devamındaki bir beyitte sevgilinin gözlerindeki parlaklığı ve ışıltıyı yıldızla benzeterek sevgilinin büyümlü bakışının derinliğinde tüm gezegenlerin döndüğünü belirtir. Bu ifadeyle büyümlü ve derin bakışları fezayla eşleştirecek teşbih ile beraber bir mübalağa sanatı da yapmış olur:

Fecir vaktinde doğan yıldızla benzer, billûr
Bakışından, gelerek yâd ile kaldım mehcûr.
O bakışlar ki, var ecrâm ve semâvâtı, döner
Ka'rının bu'd-ı fusûnunda, felekler yer yer...

Şairin "Sarı Yakutlar" (İhsanoğlu vd. 2021: 334). başlığını taşıyan bir diğerk şiirinde ise divan şiirinde kullanılan kirpik mazmunu ele alınmıştır. Kirpik ucu sivri olması hasebiyle bazen kılıç, bıçak, ok gibi delici ve öldürücü özelliğe sahip savaş aletlerine benzetilir. İbrahim Sabri aşağıdaki beyitte kirpiğı, bu delici özelliğini kullanarak gökyüzünün aydınlığını delerek etrafı karartan bir unsur olarak göstermiştir. Şair bu manzarayı çizerken kendi içinde bir tezat sanatı oluşturmuştur:

Koyu kirpikleri zulmet gibi delmiş nûru,
Sanki fışkırmada enzârı, semâdan doğru

Şairin aynı şiirinin bir başka beytinde ise sevgilinin kirpikleri, etrafa yakut saçan bir mücevher dağıtıcısı görevindedir:

Fecr-i sâdık gibi doğmakta içinden elvân
Sarı yâkut saçıyor, yerlere her bir müjgân

Benzetmelerin ve kullanılan diğerk edebi sanatların kullanım şekli dikkate alındığında İbrahim Sabri'nin kendi döneminin divan şiiri takipçilerinden olduğu söylenebilir. Aynı şiirde geçen bir başka bölümde ise divan şiirinin belli başlı unsurlarından olan kadeh ve şarap mazmunu kullanılmıştır. Şair sevgilinin bakışlarının sarhoş edici etkisini anlatırken sevgilinin gözlerinin kadehe benzediğine de işaret eder. Bu benzetme divan şiirinde çok kullanılan bir benzetmedir. Sevgilinin gözleri şekil itibarıyla kadehe, bakışının verdiği etki de mest oluş yani sarhoşluğa teşbih edilir. İbrahim Sabri aşağıdaki şiirde sevgilinin gözlerinin bu özelliğine şu ifadelerle değinir:

Şimdi mestâne nazarlar, dökülür sâgardan
Ve içer aşkı, bakanlar: Bu derin gözlerden
Öyle mahmûr bakar, sarhoş eder te'siri
Kıvrılan kirpiğinin, akla ziyândır sihri

Aynı şiirin devamında yer alan bir beyitte ise divan şiirinde sevgilinin gözlerinin *can-bahş* edici özelliğiyle birlikte öldürücü etkisinin de olması şair tarafından şöyle kullanılmıştır:

Bir sıcak gücedir enzârı, ipekten bir alev
Gibi, rikkatle değer kalbe, erir madde-i rûh,
Sanılır: Can alıyor, can verecek dide-i şûh...

3. SONUÇ

Divan şiirinin belli başlı unsurlarını kullanarak yazılmış şiirler, devrin ne denli tesirli olduğunun bir ispatı niteliğindedir. Osmanlı Devletinin son demlerinde dünyaya gelip XX. yüzyılın son çeyreğine kadar ömür süren İbrahim Sabri, şiirlerinde Servet-i Fünûn şairlerinin tarzlarına yakınlığının yanı sıra divan şiiri geleneğini sürdürmüş bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairin şiirlerinde kullandığı edebi sanat ya da aruz kalıpları kadar şiirlerin muhtevası da divan edebiyatı geleneğini yansıtmaktadır. İbrahim Sabri, yaşadığı yüzyılın farklı yönlerini aksettirdiği ve Mısır Dâneleri adını verdiği eserinde şiirlerini aruz ölçüsüyle yazmıştır. Bunun yanı sıra divan şiirinin en çok kullanılan edebi sanatlarından olan *teşbih*, *tevriye*, *mecaz-ı mürsel*, *telmih* vb. sanatları en iyi şekilde kullanan şair, divan şiiri geleneğinin vazgeçilmez unsuru olan mazmunları kullanmada da oldukça başarılıdır. *Kirpik*, *göz*, *kaş*, *yanak* gibi sevgilinin güzellik unsurlarını ön plana çıkaran mazmunlar şairin şiirlerinde dönemin

özellikleriyle ele alınmıştır. İbrahim Sabri, divan şiirini kendi dönemine uyarlayan ve bu geleneği sürdüren bir şair olarak son devrin divan şiiri takipçilerinden biri olmuştur. Bu yönüyle divan şiirini o dönemde sürdürmesi onun Osmanlı kültürüne bağlılığının bir işareti olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Bilkan A. F. (1997). *Nâbî Divânı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Çetin, A. (2021). *Mısır Milli Kütüphanesi ve Buradaki Türkçe Yazma/Basma Eserlere Dair, Kitaplar ile Geçen Bir Ömür Mustafa Vedat Sönmez'e Armağan Kitap ve Kütüphane*. İstanbul: Efeakademi Yay.
- İhsanoğlu, E. (2006). *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*. İstanbul: İrcica Yay.
- İhsanoğlu, E. ve Aynur, H. (2003). *Yazmadan Basmaya Geçiş, Osmanlı Basma Kitap Geleneğininin Doğuşu, (1729-1848)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları XXII, Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan I.
- İhsanoğlu, E., Kalyon, A. & Kalyon, F. (2021). *Sürgünde Unutulan Türk Şairi İbrahim Sabri Mısır Dâneleri'nden Seçmeler*. İstanbul: Kabalıcı Yay.
- Kalyon, A. (2013). *Divan Şiirinin Nil'deki Sesi Ayşe Teymûrî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Kalyon, A. (2021). *Mısır'daki Türkçe Yazma Eserlerin Durumu ve Bunları Gün Işığına Çıkaran Şahsiyetler, İlim ve İrfan Yolun Bir Hezarfen: Ekmeleddin İhsanoğlu'na Armağan*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Kalyon, A. ve Kalyon, F. (2015). Mısır'daki Türkçe El Yazmaları Hakkında Görüşler. *International Journal Of Languages' And Education*, (3),1-10.
- Kalyon, A. ve Kalyon, F. (2019). *Kutadgu Bilig'in Kahire Nüshası ve Mısır Millî Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazma Eserlerin Mahiyetleri*. Yazılışının 950. Yılı Anısına Uluslararası Kutadgu Bilig ve Türk Dünyası Sempozyumu, 3-5 Ekim 2019 Ankara/Türkiye, Sempozyum Bildiri Kitabı, s. 127-142.
- Kalyon, F. (2014). *Divan Şiirinin Nil'de Açan Çiçeği Gülperî Hanım ve Güldeste-i Hâtırât* Ankara: Akçağ Yay.
- Okumuş, F. (2019). *Mısır El-Ezher Şeyhliği Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler*, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi Volume: 44, Winter-2019, p. (160-186).
- Süer, F. R. (2017). *Mısır Millî Kütüphanesinde (Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye) Bulunan Edebiyat İle İlgili Türkçe El Yazmaları*, TİTSAD Yıl: 4, Sayı: 13, Eylül 2017, s. 590-698
- Tunç, S. (2012). *Kahire Sarayında Bir Hanım Şair, Çeşm-i Âfet ve Divanı*. Konya: Palet Yay.